

И. Арабаев атындагы КМУнун жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы Д 13.23.662 диссертациялык кеңештин эксперти педагогика илимдеринин доктору, доцент Ажибаева Айнура Жакшымбековнанын 13.00.01 – Жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы» адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн берилген Кошалиева Салтанат Шайдуллаевна «Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чындоочу педагогикалык технологиялар» деген темадагы диссертациясына

ЭКСПЕРТТИК БҮТҮМҮ

Изденүүчү Кошалиева Салтанат Шайдуллаевна «Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чындоочу педагогикалык технологиялар» аттуу темадагы диссертациясын жана авторефератын карап чыгып, эксперт төмөнкүдөй бүтүмгө келди:

1. Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алуу укугу берилген адистикке иштин шайкеш келиши. Сунуш кылынган кандидаттык диссертация диссертациялык кеңештин профилине туура келет. Ал камтыган мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чындоо боюнча маселелери терең жана системдүү изилденип, “технология”, “педагогикалык технология”, “ден соолукту сактоочу технология” түшүнүктөрүнүн маңызы такталган.

Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чындоочу педагогикалык технологияларын кароодо негизги илимий-педагогикалык ыкмаларына талдоо жүргүзүлүп аныкталган. Балдардын ден соолугун чындоодо колдонуучу педагогикалык технологиялардын модели жана анын натыйжалуулугунун сунуштары иштелип, эксперименталдык жактан негизделген.

Иштин мазмуну 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы” адистигине жооп берүүчү маанилүү илимий проблемага, тактап айтканда мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чындоочу педагогикалык технологияларын аныктоо боюнча изилдөөгө багытталган.

2. Диссертациялык иштин максаты.

Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чындоого көмөк көрсөтүүчү, ден соолукту сактоочу заманбап технологияларды аныктоо.

Коюлган максат диссертацияда төмөндөгү милдеттерди аткарууга багытталган:

1. Ден соолукту сактоого багытталган педагогикалык технологиялар жөнүндөгү психологиялык-педагогикалык изилдөөлөрдү иликтеп, окуу жана мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоочу заманбап технологияларды мүнөздөө.
2. Педагогикалык шарттарды ачып көрсөтүү жана мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоого көмөк көрсөткөн мектепке чейинки билим берүү уюмдарында ден соолукту сактоочу технологияларды пайдалануунун моделин түзүү.
3. Ден соолукту сактоочу технологиялардын моделин ишке киргизүү боюнча эксперименталдык иш жүргүзүү жана алардын мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоо боюнча натыйжалуулугун далилдөө.

Изилдөөнүн объектиси – МББМдеги ден соолукту сактоочу педагогикалык технологиялар.

Изилдөөнүн предмети: мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоого көмөк көрсөткөн ден соолукту сактоочу педагогикалык технологияларды пайдалануу боюнча окуу-тарбиялык процесс.

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу.

«Мектепке чейинки тарбия концепциясында» балалык мезгилдин өзүнчө баалуулугу жана баланын бактылуу болуу укугу, баланын ден соолугун (дене боюн, психикасын) чыңдоонун жана коргоонун зарылчылыгы баса белгиленет. Инсандын жалпы маданиятынын негизи мектепке чейинки балалык куракта түптөлөт, анын компоненти ден соолук маданияты болуп эсептелет. Коомдогу кырдаал, педагогдон баланы өнүктүрө турган адис катары профессионалдуулуктун жаңы деңгээлин, ден соолук проблемасына карата инновациялык көз караштарды жана баланын ден соолуктун бакубат пайдубалына ээ болушуна мүмкүнчүлүк берүүчү чечкиндүү аракеттерди талап кылат.

«2018-2040-жылдарда Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясында», Кыргыз Республикасынын «Мектепке чейинки билим берүү жана балдарды карап, багуу» Мамлекеттик билим берүү стандартында, 3-6 жаштагы балдарды өнүктүрүүнүн «Балалык»

программасында, «Наристе» жана башка мамлекеттик жана программалык документтерде базалык улуттук баалуулуктар бөлүп көрсөтүлөт, Кыргызстандын жаранын рухий-нравалык жактан өнүктүрүүнүн жолдору аныкталат.

Балдар бакчасындагы ден соолукту сактоочу технологиялар – бул балдардын ден соолугун жакшыртуу жана колдоо максатындагы заманбап технологиялар менен инструменттер болуп саналат. Алар дене-бой активдүүлүгү, тамактануу, гигиена, ден соолук мониторинги жана билим берүү программалары кошулуп, балдар бакчасында ар кандай аспектте колдонулушу мүмкүн экени берилет.

Мектепке чейинки билим берүүнүн теориясы менен практикасында ден соолукту сактоочу технологиялардын мазмуну жана жолдору жетишерлик иштелип чыкпагандыктан, бүгүн ал олуттуу проблемага айланган. Мектепке чейинки билим берүү уюмдарында ден соолукту сактаган билим берүү процессин өркүндөтүүчү багыттардын бири ден соолукту сактоочу чөйрөнү түзүүгө өтүү болуп эсептелет.

Изилдөөдө мектепке чейинки билим берүү уюмдарында ден соолукту сактоочу технологиялардын методдорун жана формаларын өркүндөтүү жана ишке ашыруу маселеси каралган.

Диссертациянын темасы мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чындоочу педагогикалык технологияларын изилдөөгө арналган. Диссертациялык иштин темасы актуалдуу.

Изилдөөнүн актуалдуулугу официалдуу документтерде, концептуалдык жана стратегиялык мүнөздөгү документтеринде белгиленген.

Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чындоочу педагогикалык технологияларын изилдөө маселесин чечүү заманбап педагогика илиминдеги эң маанилүү жана актуалдуу маселелердин бири болуп саналат. Бул маселе изилдөөнүн көйгөйүн актуалдаштырат. Изилдөө социалдык, педагогикалык, практикалык жактан зарыл болгон маанилүү болгон актуалдуу проблеманы чечүүгө арналган.

3.Илимий натыйжалар

Диссертациялык иште коюулган милдеттерге ылайык натыйжалар алынган.

3.1. Ден соолукту сактоого багытталган педагогикалык технологиялар жөнүндөгү психологиялык-педагогикалык изилдөөлөрдү иликтеп, окуу жана мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоочу заманбап технологияларды мүнөздөө мектепке чейинки курактагы улуураак балдардын ден соолугун чыңдоо педагогикалык процеске ден соолукту жакшыртуучу багытындагы уюштуруучулук-педагогикалык технологияларды жаратуу жана колдонуу менен камсыздалгандыгын көрсөттү. Ден соолукту сактоочу педагогикалык технологияларды комплекстүү колдонуу ден соолукту жакшыртуучу педагогикада бир бүтүндүктөгү процесс катары окутуунун бир тепкичинен экинчисине өтүүнү камсыз кылды жана анда натыйжа үзгүлтүксүз көзөмөлдө болгондугу жана педагогикалык процеске коррекция киргизүү үчүн негиз болуп берди. Бул натыйжа жаны деп кабыл алсак болот.

Мектепке чейинки курактагы балдарды өнүктүрүү өзүнө билимдин жашоо үчүн маанилүү бардык тармактары боюнча ишти камтыйт. Бул иште «ден соолук» деген терминди дене-бойдун, акылдын психикалык жана социалдык сак-саламаттыгы катары, адамга өзүнүн өмүрүндө активдүү болууга мүмкүнчүлүк берген организмдин гармониялуу абалы катары каралган. Мектепке чейинки курактагы балдарды сейрек жашоо образына тарбиялоо, курактык өзгөчөлүктүн факторлорун сактоо (оптималдуу кыймылдоо жүгү, эртең мененки зарядка, өздүк гигиена, организмди чыңдоо, рационалдуу тамактануу, жагымдуу эмоциялар) каралган жана төмөнкүдөй милдеттер коюлган:

1. Бүгүнкү күндөгү мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугунун проблемасы боюнча психологиялык-педагогикалык адабияттарга анализ жүргүзүү.

2. Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун сактоо жана чыңдоо боюнча балдар бакчасынын иштөө методун жана негизги формаларын бөлүп көрсөтүү.

3. Мектепке чейинки билим берүү уюмдарынын балдардын ден соолугун сактоо жана чыңдоо боюнча ишинин мазмунун аныктоо.

4. Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоо максатында ата-энелер менен иштөө боюнча долбоор иштеп чыгуу. Коюлган милдеттерди аткарыш үчүн мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоонун теориялык негиздери иликтенген.

3.2. Педагогикалык шарттарды ачып көрсөтүү жана мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоого көмөк көрсөткөн мектепке чейинки билим берүү уюмдарында ден соолукту сактоочу технологияларды

пайдалануунун педагогикалык шарттары тандалып алынып анын модели түзүлдү. Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоонун педагогикалык шарттары: сергек жашоо образынын принциптерине негизделген программа иштелип чыкты жана практикада колдонулду; педагогикалык технологиялардын интеграциясы; жеке жана дифференцияланган мамиле; окутуунун оюн жана активдүү формасына негизделген педагогикалык технологиялар балдардын ден соолугун чыңдоого жардам берди. Бул натыйжа жаны деп кабыл алсак болот.

Ден соолукту калыптандыруу – бир катар факторлор менен жөнгө салынуучу процесс, ошолордун негизгилери – адамдын жашоо образы же айлана-чөйрөнүн абалы деп берилет. Жашоо образы үч категориядан турат: жашоонун деңгээли, жашоонун сапаты жана жашоонун стили. Бүгүн өзгөчө курч проблема турат: коомдо оорууга караганда ден соолуктун приоритети калыптандырылышы керек. Бул приоритет ден соолук маданияты аркылуу бала кезден жадыга киргизилүүчү дене-бойлук, психологиялык, нравалык сапаттар аркылуу калыптандырылышы мүмкүн экени белгиленет.

Бүгүнкү күндө ден соолукту сактоочу технологияларды пайдалануу мектепке чейинки курактагы балдардын улуураактарынын ден соолугун чыңдоодо, бакубаттантууда мааниси зор, алар мектепке чейинки уюмдарда башкы маселелерди чечүүгө активдүү жардам беришет: мектепке чейинки билим берүүнүн сапатын жогорулатат, балдарды тарбиялоодо, ден соолук сактоочу компетенттүүлүктүн негизин калыптандырууда зор роль ойнойт деп белгиленет.

Ата-энелер менен өз ара аракеттенүүнү консультация берүүнүн жана агартуунун салттуу формалары иретинде, кызматташуунун, пикир алышуунун көндүмдөрүн өнүктүрүү боюнча биргелешкен (балдар жана ата-энелер) семинар-тренингдин бир топ жаңы формасы иретинде чечиле турган маанилүү маселе катары кароо керек экени айтылат.

Гармониялуу өнүккөн, дени сак инсанды калыптандырууда ден соолукту сактоочу билим берүү чөйрөсү принципалдуу мааниге ээ болот.

Булар социалдык-гигиеналык, психологиялык-педагогикалык, моралдык-этикалык, дене-тарбиялык-бакубаттантуучулук, билим берүүчү системдик чаралар комплекси. Алар баланын психикалык жана дене-бойлук сак саламаттыгын, мектепке чейинки билим берүү мекемелеринде жана үй-бүлөдө комфорттуу моралдык жана тиричиликтик чөйрөнү камсыз кылат.

Мектепке чейинки курактагы балдардын улуураактарынын ден соолукту сактоочу компетенцияларынын негизин калыптандыруунун педагогикалык шарттарын сактоо балдардын өнүгүүсүндө сапаттуу өзгөрүүлөрдүн пайда болушун, педагогикалык процесстин бүтүндүгүн жана максаттардын комплекстүүлүгүн, билим берүү процессинин бардык катышуучуларынын өз ара педагогикалык аракетинде тең укуктуу өнөктөштүгүн жана активдүүлүгүн камсыз кылууга көмөк көрсөтөрү белгиленет.

Изилдөөнүн төмөнкү методдору пайдаланылган:

Теориялык методдор: психологиялык-педагогикалык, философиялык адабияттарды, монографиялык материалдарды, окуу-методикалык адабияттарды анализдөө; салыштыруу; жалпылоо; моделдөө.

Эмпирикалык методдор: педагогикалык байкоолор, аңгемелешүүлөр, диагностикалык (сурамжылоо), мектепке чейинки билим берүү уюмдарынын педагогдорунун алдыңкы тажрыйбаларын иликтөө жана жалпылоо, проблемалуу кырдаалдарды, чыгармачылык тапшырмаларды моделдештирүү, педагогикалык эксперименттер методу.

Статистикалык методдор: маалыматтарды иштеп чыгуу үчүн сандык жана сапаттык методика, эксперименттин материалдарын таблица түрүндө көрсөтүү, жаңы фактыларды жана конкреттүү шарттарды эсепке алуу менен изилдөөнүн натыйжаларын жалпылоо методдору пайдаланылган.

Мектепке чейинки уюмдардагы ден соолукту сактоочу, билим берүүчү технологиялар – валеологиялык маданиятты же мектепке чейинки дене маданиятын тарбиялоо технологиясы. Анын максаты: баланы ден соолукка жана адам өмүрүнө маани берип мамиле кылууга тарбиялоо, ден соолук жөнүндө билим топтоо жана аны сактоону, коддоону жана кам көрө билүүнү өнүктүрүү.

Азыркы ден соолук сактоочу технологияларды пайдалануу – баланын инсандык чөйрөсүнүн баарын, анын бардык сапаттарын жана мүнөздөрүн, өнүктүрүүнүн кепилдиги экени айтылат.

3.3. Ден соолукту сактоочу технологиялардын моделин ишке киргизүү боюнча эксперименталдык иш жүргүзүү жана алардын мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоо боюнча натыйжалуулугу далилденди. Ден соолукту сактоочу педагогикалык технологиялардын

натыйжалуулугунун критерийлери баалуулуктар ориентациясын өзгөртүү, билим берүү процессиндеги субъекттердин керектеме-мотивациялык чөйрөсүнүн сергек жашоо образына багыттады. Педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу сергек жашоо образы жөнүндө 5-6 жашар балдарда калыптанган системдик билимдердин салыштырмалуу натыйжалары жогорку деңгээл 20%дан 40%га көтөрүлдү, ал эми төмөнкү деңгээл 35%дан 15 %га түштү. Бул натыйжа жаны деп кабыл алсак болот. Эксперимент аркылуу 5-6 жашар балдардын сергек жашоо образы жөнүндөгү системдик билимдеринин калыптануу мүмкүнчүлүгүн текшерүү зарылчылыгы болгон. Эксперименталдык иш төрт этап менен ишке ашырылган. Констатациялык эксперимент 5-6 жаштагы балдардын ден соолукту чыңдоо жөнүндөгү калыптанган системдик билимдеринин деңгээлин ачып көрсөтүүгө мүмкүнчүлүк берген.

Балдардын көбүндө педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу жетишилүүчү сергек жашоо образы жөнүндө калыптанган системдик билимдердин ортонку жана төмөнкү деңгээлдери басымдуулугу белгиленет.

Калыптандыруучу эксперимент педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу ишке ашуучу сергек жашоо образы жөнүндө 5-6 жаштагы балдардын системдик билимдерин калыптандыруу максатында эксперименттерди уюштурууну жана мазмунун эксперименталдык текшерүүнү иштеп чыгууга багытталган.

4. Алынган натыйжалардын практикалык маанилүүлүгү.

МББМдин педагогдору үчүн методикалык сунуштамалар иштелип чыккан жана практикада апробацияланган:

-мектепке чейинки билим берүү мекемелеринде ден соолукту сактоочу педагогикалык технологияларды пайдалануу;

-ден соолукту сактоочу педагогикалык технологиялардын сапатын баалаган диагностикалык методдордун комплекси бөлүп көрсөтүлгөн.

5. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Автореферат диссертациянын мазмунуна, андагы теманын актуалдуулугунун негизделишине, изилдөөнүн проблемалуулугуна, максаты менен милдеттерине, илимий жаңылыгына, илимий-теориялык жана практикалык маанисинин аныкталышына, коргоого коюлуучу негизги жоболорго, изденүүчүнүн жеке салымына, иштин натыйжаларынын тастыкталышына,

диссертациялык изилдөөнүн натыйжаларынын жарыяланышынын толуктугуна, изилдөөнүн структурасына толугу менен дал келет.

6. Диссертациялык иште орун алган мүчүлүштүктөр:
Диссертацияда көрсөтүлгөн жетишкендиктер менен бирге айрым бир кемчиликтер орун алган:

1. Диссертациянын 13, 14, 17, 86, 96 беттеринде окумуштуулардын эмгеги адабияттардын тизмесине дал келбейт, мисалы, Н.М.Полетаева, С.М.Симоненко, М.Субанова ж.б.

2. 1.3.параграфтын аталышы мазмундагы берилген аталышы менен бирдей берилүүсү сунушталат.

3. Диссертациянын 92 бетинде педагогикалык технологиялар боюнча изилдөөдө методдор кенири пайдаланылат деп берилген. Колдонулган методдордун практикалык жагын беришсе жакшы болмок.

4. Диссертациянын 100 бетинде ден соолукту сактоочу компетенттүүлүктүн негиздерин калыптандырууга көмөк көрсөткөн окутуучунун методдорунун салттуу квалификациясын пайдаландык деп берилген. Натыйжалары берилбей калган.

5. Диссертациянын 138, 141, 144, 146, 149 беттеринде педагогикалык технологияларды пайдаланган сергек жашоо образы жөнүндөгү ангемелешүүлөр, ден соолуктун маданий-гигиеналык иш-чараларга көз карандылыгы жөнүндө элес түшүнүктөрдүн калыптанган денгээлин (Б тиркемеси), сергек жашоо образын кармануу ыкмалары (В тиркемеси) деп берилген. Бирок диссертацияда Тиркемелер деген жок.

6. Айрым техникалык, грамматикалык, орфографиялык каталарга жол берилген.

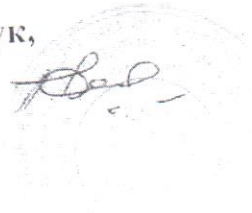
7. Кошалиева Салтанат Шайдуллаевна «Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чындоочу педагогикалык технологиялар» аттуу темадагы 13.00.01 — жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигине ылайык педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасы үчүн жазылган диссертациясы жеке аткарылып, толук аяктаган эмгек болуп эсептелет. Анын илимий жыйынтыктары, жаңылыгы жана ынанымдуулугу менен айырмаланат. Изденүүчүнүн жеке салымы, ага таандык идея жана эксперименталдык ырастоо негизинен жетиштүү деңгээлде иштелип чыккан.

Баптардын мазмуну, алынган натыйжалардын берилиши илимий негизделген.

8. И.Арабаев атындагы КМУнун жана Кыргыз билим берүү академиясына караштуу Д 13.23.662 диссертациялык кеңешине 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигине ылайык педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасы үчүн жазылган **Кошалиева Салтанат Шайдуллаевна «Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чындоочу педагогикалык технологиялар»** деген темадагы диссертациясын алдын-ала коргоого сунушталат.

Эксперт,
доктор педагогических наук,
доцент

А.Ж.Ажибаева

А.Ж.Ажибаеванын койгон кол тамгасын тастыктайм

ТалМУнун кадрлар бөлүмүнүн башчысы: **Бешкемпилова В.К.**

